

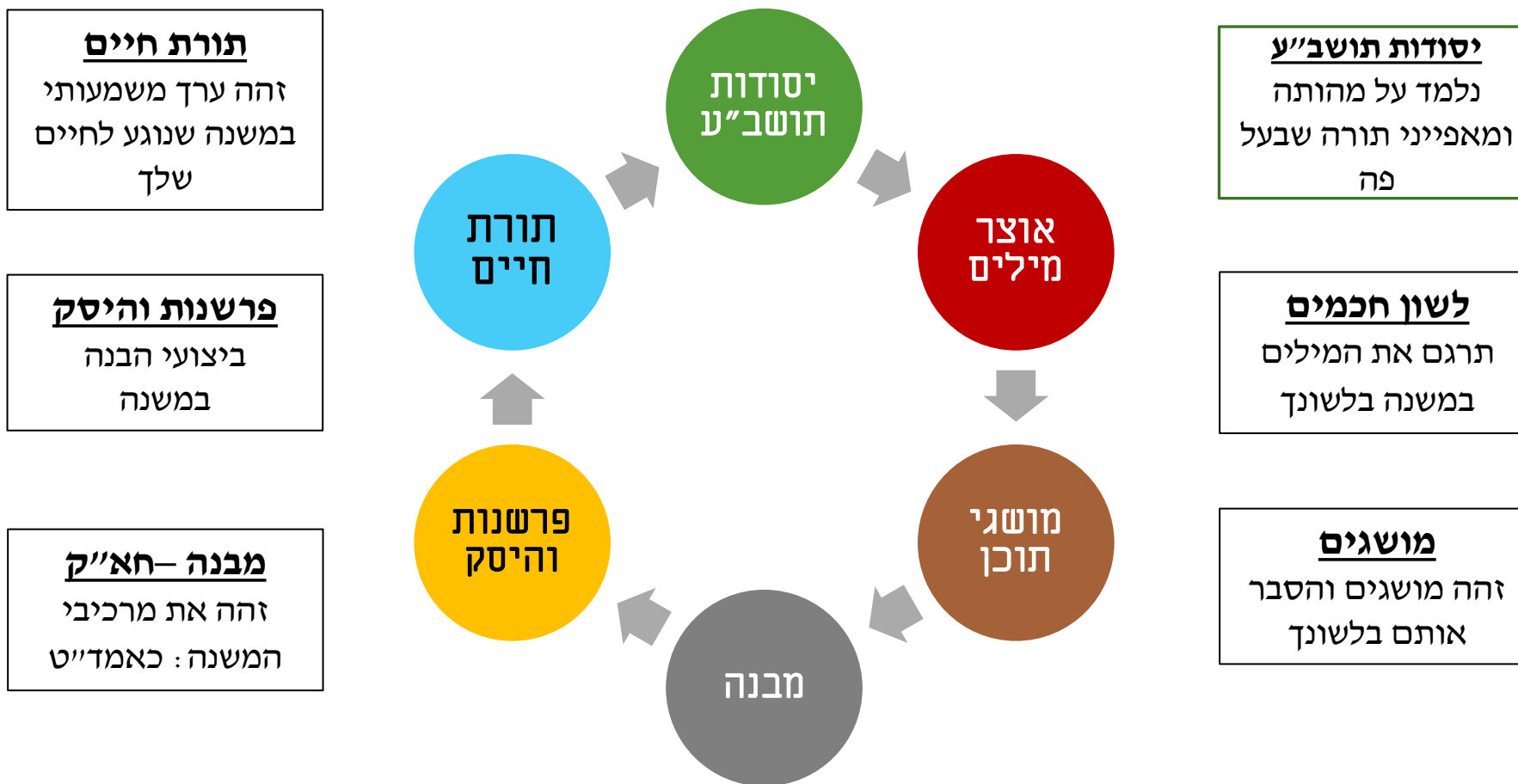

נושא י שמיטה פרוזבול והקהל

אלאסף שובל

איך נלמד נכון?

תלמיד יקר לפני שאנחנו צוללים לעולמם של התנאים
הקפד על ניתוח המשנה לפי 6 ביצועי הבנה שלפניך!

תלמידים יקרים!

בנושא שלפנינו נעסוק במשניות מ'סדר זרעים', מתוך מסכת שביעית (פרק ח משניות ב-ג, י, פרק י משניות א-ד, ח-ט) העוסקות במצוות שמיטה ותקנת פרוזבול. ובמשנה מ'סדר נשים' מתוך מסכת סוטה (פרק ז משנה ח) העוסקת במצוות הקהל.

לפני שנתחיל את הלימוד

- ✓ איך אתה מרגיש בלימוד המשנה?
- ✓ מה אתה הכי אוהב בלימוד המשנה?
- ✓ מה דרך הלימוד האהובה עליך?
- ✓ מזמין אותך לבנות ארגז כלים בלמידה.

בשנת השמיטה אנו מצויים במספר מצוות -

נושא א'
שנלמד

קדושת
פירות
שביעית

שביתה
ממלאכות
חקלאיות

נושא ב'
שנלמד

שמיטת
כספים
ופרוזבול

נושא ג'
שנלמד

מצוות
הקהל

מצוות שמירה בתורה שבכתב

מהם המלאכות
האסורות
מהתורה?

מה דין הפירות
הגדלים בשנת
השמיטה

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבַת לַיהוָה: שֵׁשׁ
שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כֶּרְמְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ: **וּבַשָּׁנָה
הַשְּׁבִיעִת שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שְׁבַת לַה'** שָׂדֶךְ **לֹא תִזְרַע** וְכֶרְמְךָ
לֹא תִזְמַר: אֶת סִפִּיחַ קִצִּירְךָ **לֹא תִקְצֹר** וְאֶת עֲנָבֵי נִזְיָרְךָ **לֹא תִבְצֹר**
שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: **וְהָיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לֶאֱכֹלָה** לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ
וּלְאֻמָּתְךָ וּלְשִׁכִּירְךָ וּלְתוֹשֵׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ: וּלְבִהֲמֹתֶיךָ וּלְחִיָּה אֲשֶׁר
בְּאֶרְצְךָ **תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל**:

מצוות עשה

מצוות
לא תעשה

ויקרא כה א-ז

וְהַשְּׁבִיעִת תַּשְׁמִטָּנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ וַיִּתְּרֵם תֹּאכֵל חֵיט
הַשָּׂדֶה כֹּן תַעֲשֶׂה לְכֶרְמְךָ לְזִיתְךָ:

שמות כג, יא

המלאכות האסורות מהתורה בשנת השמיטה:

2 מלאכות בשדה ו-2 מלאכות בכרם

זמירה

זריעה

בצירה

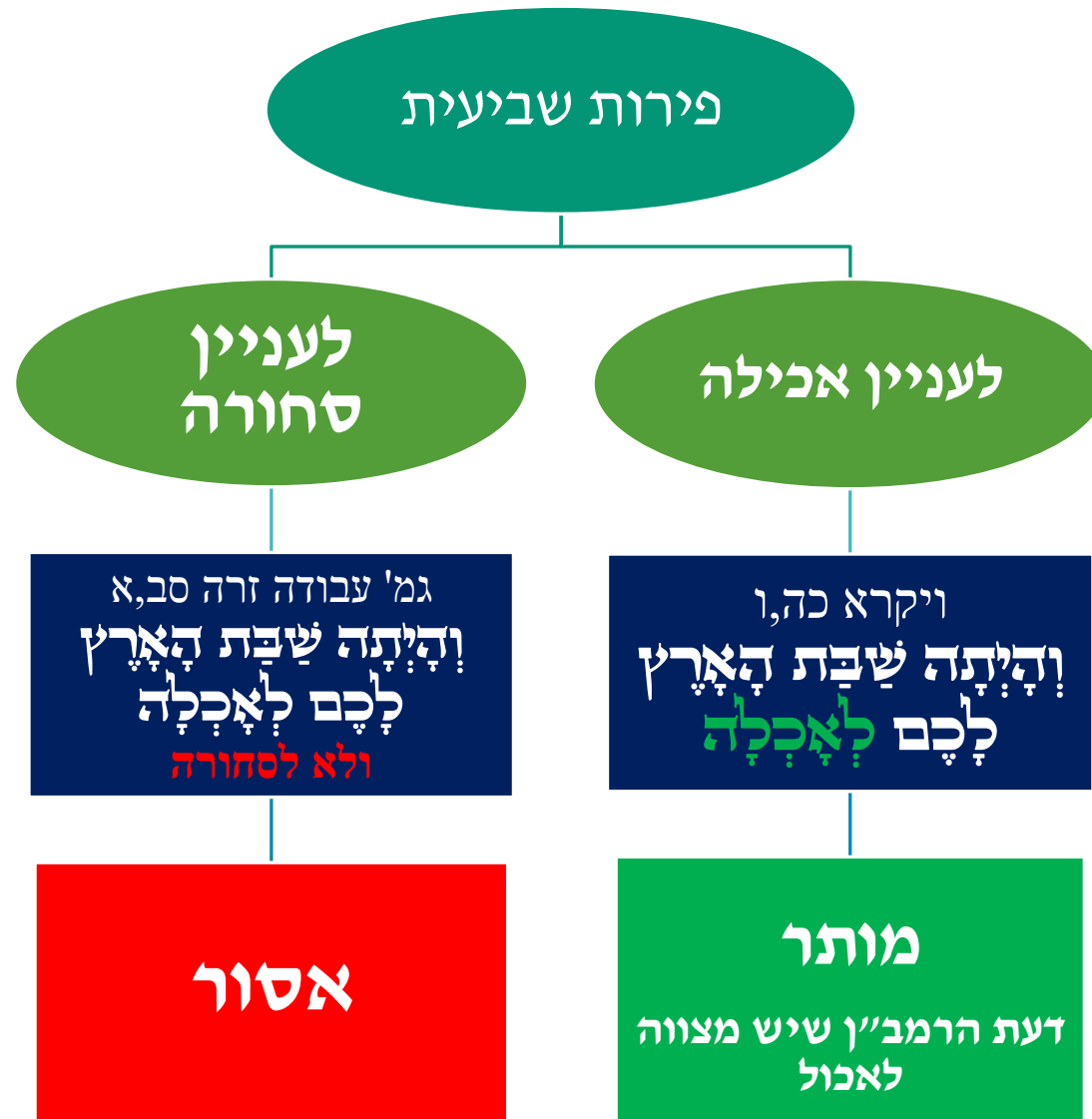
קצירה

הרחבה:
מהם גבולות הארץ
לעניין שמיטה?
מה עם חרישת
השדה?

קדושת פירות שביעית

מה נלמד בחלק הראשון בנושא שמיטה?

למדנו שתי מצוות:

מצווה א' - **שביתה ממלאכות חקלאיות**: זריעה, זמירה, קצירה ובצירה – "שנת שבתון יהיה לארץ" (ויקרא כה ד-ד). גבולות הארץ לעניין שמיטה תלויים בפריסת ההתיישבות של עם ישראל [בנושא זה לא נעסוק].

מצווה ב' - **קדושת פירות שביעית**: מותר לאכול את הפירות שגדלו בשנת השמיטה (הרמב"ן כתב שאף יש מצווה ייחודית באכילתן), אך יש להיזהר בקדשות הפירות. הקדושה באה לידי ביטוי בכך שאין עושים שימוש בלתי מקובל, ואין סוחרים בהם בדרך המקובלת.

אנחנו נעסוק בנושא ב'

מסכת שביעית פרק ח משניות ב-ג

קדושת שביעית בפירות – שימוש וסחורה

מהם שני העניינים שעוסקת בהם במשנה?

שְׁבִיעִית נִתְּנָה לֶאֱכִילָה לְשִׁתְיָה וְלִסְיָכָה,

לֶאֱכֹל דָּבָר שֶׁדִּרְכוֹ לֶאֱכֹל,

וְלִסְוֹד דָּבָר שֶׁדִּרְכוֹ לְסוֹד... (מעבר למשנה אחרת)

אִין מוֹכְרִין פְּרוֹת שְׁבִיעִית,

לֹא בַמֶּדָּה, וְלֹא בַמִּשְׁקָל, וְלֹא בַמִּנְיָן ;

וְלֹא תֵּאֲנִים בַּמִּנְיָן, וְלֹא יָרֵק בַּמִּשְׁקָל.

נושא א'

נושא ב'

נארגן את המשנה בטבלת כאמד"ט

משימת
מבנה

שְׁבִיעִית נִתְּנָה לֶאֱכִילָה לְשִׁתְיָה וְלִסְיָכָה, לֹאכֹל דָּבָר שֶׁדָּרְכּוֹ
לֹאכֹל, וְלִסּוּךְ דָּבָר שֶׁדָּרְכּוֹ לִסּוּךְ..... אֵין מוֹכְרִין פְּרוֹת שְׁבִיעִית,
לֹא בַמֶּדָּה, וְלֹא בַמֶּשְׁקָל, וְלֹא בַמֶּנְיָן; וְלֹא תֵאֲנִים בַּמֶּנְיָן,
וְלֹא יָרֵק בַּמֶּשְׁקָל.

כותרת	אומר	מקרה	דין	טעם
האם יש כותרת למשנה? כמה חלקים במשנה? לפי מה קבעת את תשובתך?	האם מובאת דעה של תנא במשנה?	כמה מקרים במשנה? (כיצד מנוסחת המשנה בתיאור מקרה או הלכה) האם מובא 'כללי' במשנה?	כמה דינים במשנה?	האם מובא טעם במשנה?

מסכת שביעית פרק ח משניות ב-ג

קדושת שביעית בפירות – שימוש וסחורה

ביאור המשנה

שְׁבִיעִית נִתְּנָה מותר להשתמש בפירות שביעית **לְאֲכִילָה** **לְשִׁתְיָה** **וּלְסִיכָה** – כל דבר כדרך תשמישו, } **פתיחה**

לְאָכֹל דָּבָר שֶׁדִּרְכוֹ לְאָכֹל אם דרכו לאכול חי – חי, ואם מבושל – מבושל, וכן אם אין דרך לאכלו, כגון: אוכל שנתקלקל אינו חייב לאכלו, וכן, **וּלְסוּף דָּבָר שֶׁדִּרְכוֹ לְסוּף**. } **הסבר את הכלל והוסף דוגמאות**

אֵין מוֹכְרִין פְּרוֹת שְׁבִיעִית – אפילו במקום שהתירו למכור, כגון אם לקט פירות שביעית לאכילתו והותיר - **לא בַּמָּדָה, וְלֹא בַּמִּשְׁקָל, וְלֹא בַּמִּנְיָן** אלא באומד; **וְלֹא יִמְכֹּר תְּאֵנִים** שדרכן להימכר במשקל, אפילו **בַּמִּנְיָן** – היינו אפילו אם שינה מדרך המכירה אסור, **וְלֹא יָרֵק יִמְכֹּר בַּמִּשְׁקָל** **וְהַטַּעַם הוּא כְּדֵי שִׁימְכְרוּ בְּזוּל, וכדי שיהא היכר שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית.** } **מה הנושא? מה החידוש בקטע זה? מה הטעם?**

הרב פנחס קהתי

מסכת שביעית פרק ח משנה ב

הרב פנחס קהתי מסביר מדוע אין מוכרים פירות שיש בהם קדושת שביעית לא במידה ולא במשקל לא במניין.

אין מוכרין פירות שביעית – אף בכגון שמותר למכור (כגון מי שליקט פירות לאכילתו והותיר)

לא במידה, ולא במשקל ולא במניין – אלא באומדן כדי שיימכרו בזול, ושיהא היכר לדבר שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית.

כאמדי"ב

באיזה מקרה ואופן מותר למכור פירות שביעית?

מה הטעם שאסור למכור פירות שביעית במידה ובמשקל ובמניין?

נסכם ...

מה למדנו?

מה מותר
ומה אסור?
ומדוע?

א. לפירות ולירקות הגדלים בארץ ישראל מעלה מיוחדת. בשנת שמיטה מעלתם גדלה יותר עוד. "והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה" – מותר לאכול פירות שביעית (הרמב"ן בפירושו לתורה שם אף סובר שיש מצווה ייחודית לאכול פירות שביעית), אך יש להכין את המאכלים אך ורק בדרך המקובלת במשך כל השנים. למשל: בדרך כלל לא מקובל לבשל אבטיח או לצלות על האש שזיפים, ועל כן בשנת המשיטה אסור לעשות כן.

מה מותר
ומה אסור?
ומדוע?

ב. קדושת הפירות באה לידי ביטוי גם בדרך מכירתם, איסור סחורה. אין מוכרים את הפירות הללו בדרכים המקובלות במשך כל השנים: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" – ולא לסחורה" (גמרא, עבודה זרה סב ע"ב). קונים בהבלעה, בתשלום מראש, בהקפה, בשיק, בכרטיס אשראי, ועוד. כל זאת על מנת שיהיה היכר שעוסקים בפירות להם קדושה ייחודית.

נושא ג' - מבוא

בחלק זה נעסוק בשני עניינים שמיטת כספים ופרוזבול:

התורה מצווה אותנו להשמיט חובות במוצאי שנת השמיטה. החוב נשמט בראש השנה של השנה השמינית. על המלווה לוותר על חוב שבא בעקבות הלוואה שהוא נתן ללווה. מצוות שמיטת כספים חלה על הלוואה ולא על חוב שנוצר בדרך אחרת, כמו: שכר שכיר, סחורה שנמכרה בהקפה ועוד.

המצווה

בסוף בית שני ראה הלל שהעשירים נמנעים להלוות לעניים, ותיקן את תקנת הפרוזבול. פרוזבול היא מילה יוונית שפירושה תעודת תביעה לבית דין לגבות את החוב. העיקרון של פרוזבול הוא שהמלווה מוסר את היכולת לגבות את חובותיו לידי בית הדין. בית הדין לא מצווה לשמט חוב.

התקנה

נושא ג' – המשך מבוא שמיטת כספים

האזהרה

חומש דברים פרק טו, ט-י

הִשְׁמַר לָךְ כֹּן יִהְיֶה דְבַר עִם לִבְבְּךָ בְּלִיעַל
לֵאמֹר הִרְבֵּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה
עֵינֶיךָ בְּאֲזִיזָה הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ אֵל
ה' וְהָיָה בְּךָ זִמְטָא: נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יִרַע לִבְבְּךָ
בְּתִתֵּנָהּ לוֹ כִּי בְּכֹל הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יָדְךָ:

מה מזהירה התורה בפסוקים אילו?
ומדוע התורה משתמשת בלשון חריפה
"השמר לך פן..."?
מה ההבטחה של התורה?

המצווה בתורה

חומש דברים פרק טו, ב

וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט כָּל
בַּעַל מִשְׁהָ יָדוֹ אֲשֶׁר יִשֶּׂה
בִּירְעָהּ לֹא יֵאָשׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת
אֲזִיזוֹ כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ

מהי 'מצוות העשה' בפסוקים? באר בלשונך.
מהי 'מצוות לא תעשה'? באר בלשונך.
על מי נאמרה המצווה? עיין בפסוקים!
על מי / על מה לא נאמרה המצווה?

הנושאים שנלמד במשניות:

משניות א-ב

מצוות שמיטת כספים:

אילו חובות שנת
שמיטה מבטלת?
ואילו חובות אינה
מבטלת?

משנה ג

תקנת הפרוזבול:
מי תיקן ומדוע?
מהיכן הסמכות להלל
לתקן תקנה שלכאורה
מבטלת מצווה מהתורה?

משנה ד

גופו של הפרוזבול

מהו הנוסח של
הפרוזבול?
מי חתום עליו?

שטר פרוזבול

אנחנו החתומים מטה מאשרים בזה, כי אתה לקדמא
דבא _____ ואמר לנו: הן שנה זו היא שנת
השמיטה, ויש לי חובות בשטר ובקל פה על אנשים ועל בנקים.
הריני מוסר לבית הדין בעיר _____ הלא דמה:
דרכי _____ ודרכי _____
והריני שלישיא, שכל חוב שיש לי
שאנבנו כל זמן שארצה.
ואם אין טעילה מסירה אלא לפני בית דין, וריני מוסר
לפניכם שכל חוב שיש לי שאנבנו כל זמן שארצה.
ודואלי _____ מסר מילי דפרוזבולא כדאמר
רבנן, כתבנו וחתמנו ביום _____ לחודש _____ תש _____
שטר דפרוזבולא כדעתא מיומי דהלל הזקן, וכתקון חדיל.
נאום _____
נאום _____
נאום _____

א. יחיאל שמואל ורעם פישלר וכן הורגים יחזמו בשם רשם משהחם.

משניות ח-ט

האם המלווה רשאי
לקבל את החוב
כשהלווה מפציר בו?
ומה עליו לעשות?

משמט
אני

אע"פ כן

הלוואה

נמנעו
מלהלוות

מסכת שביעית פרק ג משנה א-ב

שמיטת כספים – הלוואה ומעשה בית דין

1 שְׁבִיעִית **מִשְׁמַטָּה** אֶת הַמְּלוֹה בְּשֶׁטֶר וְנִשְׁלָא בְּשֶׁטֶר.

2 הַקֶּפֶת הַחֲנוּת, אֵינָה מִשְׁמַטָּה.

וְאִם עָשָׂאָה מְלוֹה - הָרִי זֶה מִשְׁמַטָּה.

3 שֶׁכָּר שֶׁכִּיר, אֵינּוּ מִשְׁמַטָּה.

וְאִם עָשָׂאוּ מְלוֹה - הָרִי זֶה מִשְׁמַטָּה ...

4 וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין - אֵין מִשְׁמַטָּה.

5 הַמְּלוֹה עַל הַמִּשְׁכּוּן, וְהַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין –

אֵינּוּ מִשְׁמַטָּה

מה ביאור
המילה
"משמטת"?

אילו סוגי
חובות מובאים
במשנה?

מסכת שביעית פרק ג משנה א-ב

ביאור המשנה

שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטת מבטלת **אֶת הַמְלָוָה** את הלוואה,
בין שניתנה ההלוואה **בְּשָׁטָר** ובין שניתנה **שְׁלֹא בְּשָׁטָר**.

הַקֶּפֶת הַחֲנוּת – קניית מצרכים בהקפה **אֵינָה מְשַׁמֶּטת** שאין זו הלוואה.
וְאִם עָשָׂאָה מְלָוָה – שסיכם החנווני עם הקונה את סכום ההקפה ורשם אותו
כחוב **הָרִי זוּ מְשַׁמֶּטת**.

שָׂכָר שָׂכִיר שכר פועל **אֵינוֹ מְשַׁמֵּט**. **וְאִם עָשָׂאֻ מְלָוָה** – שחישב הפועל
עם בעל הבית וזקף עליו את השכר בתורת חוב **הָרִי זֶה מְשַׁמֵּט**.

וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין – פסק בית דין, שכתבו שפלוני חייב לשלם לפלוני – **אֵינֶן**
מְשַׁמְטִין שכיוון שפסקו בית דין על הממון, הרי הוא כגבוי וכאילו הגיע לידו.
הַמְלָוָה עַל הַמַּשְׁכּוֹן, וְהַמּוֹסָר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין – שיגבו את חובו,
והוא אינו תובע את הלווה – **אֵינֶן מְשַׁמְטִין** את חובותיהם בשביעית.

1

שמיטה = מבטלת
לשמיט = לוותר /
לא לתבוע

2

איזה חוב
שביעית לא
משמטת ואיזה
לא?

3

4

5

6

נסכם ...

א. מצווה להחזיר חוב בעקבות הלוואה: "פריעת בעל חוב מצווה" (כתובות פו ע"א).

ב. אבל, במוצאי שביעית צוותה התורה את המלווה במצוות עשה ומצוות לא תעשה:
לשמט – לוותר, ולא לתבוע את החוב, שנאמר (דברים טו, ב):

" <u>שמוט</u> כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו ...". <u>מצוות עשה</u> לשמט את החובות..	"... <u>לא יגוש</u> את רעהו ואת אחיו". <u>מצוות לא תעשה</u> – <u>שלא ליגוש</u> , שפירושו: <u>לא לתבוע את החוב</u> .
--	---

שמיטת
כספים:
מצוות
עשה ולא
תעשה

ג. ממתי החוב נשמט [מבוטל]? "וכשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי

שביעית אבד החוב" (רמב"ם, הלכות שמיטה ויובל י, ד).

זמן

המשך סיכום

ז. התורה אף הזהירה בלשון חריפה שלא להימנע מלהלוות בשל הידיעה שיש מצב שתאריך פריעת החוב הוא לפני ראש השנה של השנה השמינית, ויתכן שהלווה לא יחזיר: "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיד האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך" (דברים טו, ט-י)

מה
הזהירה
התורה
בעקבות
שמיטת
כספים?
ומה היא
מבטיחה?

ה. על פי המשנה רק מה שמוגדר כהלוואה נשמט, אך לא פעולות כלכליות אחרות שבין אנשים. (הוסף דוגמאות מהמשנה שלמדנו).

איזה חוב
שביעית
משמטת
ואיזה לא?

תקנת הפרוזבול

בשלהי, תקופת בית שני נמנעו אנשים מלהלוות זה לזה. הלל הזקן שהיה נשיא הסנהדרין תיקן את תקנת 'פרוזבול'. "הלל תקן פרוזבול מפני תיקון העולם" (משנה גיטין ד, ג). העיקרון של פרוזבול הוא שהמלווה מוסר את היכולת לגבות את חובותיו לבית הדין.

מה חידש הלל
בתקנה?

מה סיבת
התקנה?

מהו פרוזבול?

מסכת שביעית פרק י משנה ג

פרוזבול - התקנה

התקנה

מי תיקן? ובאיזו
תקופה חי?

פְּרוֹזְבוֹל, אֵינוֹ מְשֻׁמָּט.

זֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהַתִּקְיָן הֵלֵל הִזְקֹן,

כְּשֶׁרָאָה שֶׁנִּמְנְעוּ הָעַם מִלְּהִלּוֹת זֶה אֶת זֶה

וְעוֹבְרִין עַל מֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים טו):

”הַשֹּׁמֵר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל” וְגו’,

הַתִּקְיָן הֵלֵל לְפְרוֹזְבוֹל.

מה טעם
התקנה?

מהו פרוזבול?

שטר פרוזבול

אנחנו החתומים מטה מאשרים בזה, כי אתא לקדמנא
הכא _____ ואמר לנא: הן שנה זו היא שנת
השמיטה, ויש לי חובות בשטר ובעל פה על אנשים ועל בנקים.
הריני מוסר לבית הדין בעיר _____ הלא המה:
הרב _____ והרב _____
והרב _____ שליט"א, שכל חוב שיש לי
שאגבנו כל זמן שארצה.

ואם אין מועילה מסירה אלא לפני בית דין, הריני מוסר
לפניכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.

והואיל ו _____ מסר מילי דפרוזבולא כדאמור
רבנן, כתבנו וחתמנו ביום _____ לחודש _____ תש _____ האי
שטר דפרוזבולא כדנהגא מיומי דהלל הזקן, וכתקון חז"ל.

נאום _____

נאום _____

נאום _____

א. יכתוב שמו ושם משפחתו וכן הדיינים יחתמו בשמם ושם משפחתם.

פרוזבול

מילה ביוונית

פרוזבול – 'פרוס בולי בוטי'.

'פרוס' – תקנה

'בולי' – עשירים

'בוטי' – עניים

תעודת תביעה לבית דין לגבות את החוב.
הפרוזבול הוא שטר כתוב וחתום ע"י
המלווה בו הוא מעניק אישור לבית הדין
לגבות את חובותיו.

העיקרון של פרוזבול הוא שהמלווה מוסר
את היכולת לגבות את חובותיו לידי בית
הדין. בית הדין לא מצווה לשמט חוב.

1

2

3

מסכת שביעית פרק י משנה ג

ביאור המשנה

התקנה

אם נכתב **פרוזבול** על ההלוואה, היינו תעודת תביעה לבית הדין לגביית החוב, החוב **אינו משמט** וחייב להחזיר חובו אף לאחר השמיטה.

זה - הפרוזבול אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן,

כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה כיוון שהשמיטה

מבטלת את חובות הלווים למלווים ועוברים על מה שפיתב בתורה

(דברים טו, ט): "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך

בליעל וגו', התקין הלל לפרוזבול - שכל מלווה הכותב

פרוזבול, אין שביעית משמטת את חובו.

מה **חידש** הלל
הזקן בתקנה והרי
למדנו במשנה
הקודמת: "המוסר
שטרותיו לבית דין
- אינן משמטין"?

קצת על התקנה

כפי שלמדנו, בשלהי, תקופת בית שני נמנעו אנשים מלהלוות זה לזה. והלל הזקן שהיה נשיא הסנהדרין תיקן את תקנת 'פרוזבול'. "הלל תקן פרוזבול מפני תיקון העולם" (משנה גיטין ד, ג). העיקרון של פרוזבול הוא שהמלווה מוסר את היכולת לגבות את חובותיו לבית הדין.

זמן
התקנה

בית הדין רשאים לגבות את חובות המלווים משתי סיבות:

1. על בית הדין אין מצווה לשמט חוב שחייבים לו: "את אחיך תשמט ידך" (דברים טו, ג) – ולא המוסר שטרותיו לבית דין" (ירושלמי שביעית י, א).

2. גם אם חלה על בית הדין מצוות שמיטת כספים, יש לו היכולת להפקיע ממון אם יש צורך בדבר או בשל תקנה.

מהם שתי
הסיבות
שבית דין
רשאים
לגבות חובות
בשמיטה?

קצת על התקנה

תקנתו של הלל סייעה לעניים ולעשירים [פרוזבול = פרוס(תקנה) + בולי (עשירים) + בוטי (עניים)]. היא אפשרה למלווים העשירים להמשיך להלוות, בודעם שיש ביכולתם אפשרות לגבות את החוב אם ירצו בכך, וגם הועילה לעניים להמשיך ולקבל הלוואות.

למי הייתה תקנה?

ונשאלת השאלה: **מה חדש הלל בתקנה** הרי כבר שנינו במפורש במשנה: "המוסר שטרותיו לבית דין, אינן משמטין"? האפשרות למסור את יכולת הגביה לבית דין קיימת אף בזמן שביעית נוהגת מהתורה?

מה חידש הלל בתקנה?

תשובה: תקנת הלל גרמה בפועל לכך שההמון יעשה כך באופן גורף.

מסוף ימי בית ראשון שביעית נוהגת מדרבנן בלבד, הואיל והתנאי לקיום מצוות שביעית מהתורה הוא שרוב עם ישראל היה בארץ, ובפועל מסוף ימי הבית הראשון עד זמננו רוב עם ישראל אינו נמצא בארץ.

כיצד התאפשרה התקנה? עיין גם שקופית הבאה

הרב עובדיה מברטנורא

מסכת שביעית פרק י משנה ג

א. מה השאלה שעוסק בה הרב עובדיה מברטנורא?

ב. וכיצד היא משיב עליה?

ג. מדוע שביעית בזמן הזה מדרבנן?

השמטת כספים בזמן הזה דרבנן... ומשום
הכי היה כח ביד הלל לתקן פרוזבול
להפקיע דין השמיטה הואיל ואין שמיטת
כספים בזמן הזה אלא מדברי סופרים.

ד. מה התחדש לך שלא ידעת?

הרב משה אביגדור עמיאל

דרכה של תורה

הרב משה עמיאל מסביר מדוע אין לראות בתקנת הפרוזבול של הלל "תיקוני דת".

התורה הזו שהיא מן השמים, אי אפשר שבני אדם קרוצי חומר יבואו לבקרה ולומר מצווה זו נאה ומצווה זו אינה נאה. ואם התורה הזו הייתה משובחת לדור המדבר לפני כמה אלפים שנה, הנה מכל שכן שמשובחת היא כעת.

רגילים הם בעלי 'מתקני הדת' [=שטוענים שחכמים עשו 'תיקונים' בתורה כרצונם] להראות (להצביע, לטעון נגד) על תיקונים בדת שנהגו הראשונים לעשות, כמו תיקון פרוזבול, היתר עסקא [=היתר המאפשר להלוות כסף בריבית], וכדומה.

אבל לא דעת ואל (ואין) תבונה להם להבין. כי אלו לא היו **תיקונים בדת**, אלא אך ורק **תיקונים בחיים**. כי דת התורה לא נשתנתה בזה מאומה, ורק החיים נשתנו מעט על ידי זה.

למשל: 'פרוזבול' - הלא דין התורה היה תמיד כי "המוסר שטרותיו לבית דין אינו משמט". **אלא שלא היה המנהג בחיים**, שתמיד ימסור בעל החוב את שטרותיו לבית דין. **ובא הלל ונהג זאת בחיים.**

מה טוענים
'מתקני
הדת'?

דחיית הטענה

דוגמא

עונה גם
לשאלה מה
חידש הלל?

מסכת שביעית פרק י משנה ד

פרוזבול – נוסח השטר

**זוכרים! פרוזבול הוא מסמך – שטר כתוב וחתום על ידי המלוה
בו הוא מעניק אישור לבית הדין לגבות את חובותיו .**

שטר פרוזבול

אנחנו החתומים מטה מאשרים בזה, כי אתה לקדמנא
הבא _____ ואמר לנו: הן שנה זו היא שנת
השמיטה, ויש לי חובות בשטר ובעל פה על אנשים ועל בנקים.
הריני מוסר לבית הדין בעיר _____ הלא דמיה:
והריב _____ והריב _____
שלאניא, שכל חוב שיש לי
שאנבנו כל זמן שארצה.
ואם אין טעילה מסירה אלא לפני בית דין, הריני מוסר
לפניכם שכל חוב שיש לי שאנבנו כל זמן שארצה.
והואיל _____ מסר מילי דפרוזבולא כדאמור
רבנן, כתבנו וחתמנו ביום _____ לחודש _____ תש _____ האי
שטר דפרוזבולא כדננא מיוםי דחלל חוקן, וכתקון חזיל.

נאום _____

נאום _____

נאום _____

א. יכתוב שמו ושם משפחתו וכן הדינים יחתמו בשם ושם משפחתם.

1 זהו גופו של פרוזבול:

”מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני

הדינים שבמקום פלוני,

שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה.”

נוסח השטר

2 והדינים חותמין למטה, או העדים.

מסכת שביעית פרק י משנה ד

פרוזבול – נוסח השטר

זֶהוּ גִּוְפוֹ – עִיקְרוֹ וְשׁוֹרְשׁוֹ שֶׁל הַפְּרוֹזְבוֹל נוסח זה :

”מוֹסֵר אֲנִי לָכֶם אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַדִּינִים

שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, שֶׁכָּל חֹב שֵׁשׁ לִי, שֶׁאֶגְבְּנוּ כָּל

זְמַן שְׁאֶרְצָה” – שֶׁהַמְלוּוָה מוֹסֵר לְבֵית דִּין אֶת הַזְכוּת לַגְבוּת

כָּל חֻבוֹתָיו, וְלִכְּנֵי דֵינוֹ כְּמוֹסֵר שְׁטְרוֹתָיו לְבֵית דִּין (מִשְׁנָה ב').

וְהַדִּינִים חֹתְמִין לְמַטָּה, אוֹ הָעֵדִים.

מימה מורכב
שטר הפרוזבול?

מי מוסר ולמי?

מה הוא מוסר?
ומדוע?

גופו של פרוזבול

השווה בין
שתי השטרות

בס"ד

שטר פרוזבול

אנחנו החתומים מטה מאשרים בזה, כי אתה לקדמנא
הכא _____ ואמר לנא: הן שנה זו היא שנת
השמיטה, ויש לי חובות בשטר ובעל פה על אנשים ועל בנקים.
הריני מוסר לבית הדין בעיר _____ הלא המה:
הרב _____ והרב _____
והרב _____ שליט"א, שכל חוב שיש לי
שאגבנו כל זמן שארצה.
ואם אין מועילה מסירה אלא לפני בית דין, הריני מוסר
לפניכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.

והואיל ו _____ מסר מילי דפרוזבולא כדאמור
רבנן, כתבנו וחתמנו ביום _____ לחודש _____ תש _____ האי
שטר דפרוזבולא כדנהגא מיומי דהלל הזקן, וכתקון חז"ל.

נאום _____

נאום _____

נאום _____

א. יכתבו שמו ושם משפחתו וכן הדיינים יחתמו בשמם ושם משפחתם.

בס"ד

ב"ה, יום _____ חודש _____ תשע"ה

פרוזבול - בפני עדים

נוסח א'

בפנינו העדים החתומים מטה בא ה"ה _____
_____ ואמר לנו: היו עלי
עדים שהנני מוסר כל חוב שיש לבית הדין הרבני הגדול אשר פה
עיה"ק ירושלים ת"ו, הלא המה: נשיא בית הדין הגדול הראשון
לציון הרב הראשי לישראל הרה"ג יצחק יוסף, הרב הראשי
לישראל חבר בית הדין הרבני הגדול הרה"ג דוד לאו וחבר בית
הדין הרבני הגדול הרה"ג ציון אלגרבל, שכל חוב שיש לי אוכל
לגבותו כל זמן שארצה.

נאום עד ראשון: _____

נאום עד שני: _____

שולחן ערוך

חושן משפט סימן סז סעיף יח

השולחן ערוך והרמ"א (הרב משה בן ישראל איסרליש) מסבירים בפני איזה בית דין כותבים פרוזבול.

פרוזבול, אינו משמט. ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמטה, והמחוסר רבים עליהם באותה העיר.

מה דעת השולחן ערוך?

רמ"א: ויש אומרים דכותבין פרוזבול בכל בית דין, ונראה לי דיש להקל בזמן הזה:

בשמיטות האחרונות מפרסמת הרבנות הראשית שטר פרוזבול לגביית חובות בו חברים הרבנים ודיין נוסף מבית דין הגדול, והם בית הדין שיש לו את הסמכות לגבות את החוב, על שטר זה חותמים רק העדים. אמנם בתי דין נוספים מפרסמים אף הם שטרי פרוזבול.

מסכת שביעית פרק י משנה ח-ט

המחזיר חוב שנשמט

במקרה שהמלווה לא עשה פרוזבול ולא תבע את החוב, כיצד עליו לנהוג,
האם הוא רשאי לקבל את כספו בחזרה?
והאם התנהלות כזו של הלווה היא כן נכונה וראויה?

המחזיר חוב בשביעית - יאמר לו: "משמט אני".

אמר לו אף על פי כן, יקבל ממנו, שנאמר (דברים טו):

"וזה דבר השמטה" ...

המחזיר חוב בשביעית,

רוח חכמים נוחה ממנו.

1

מי הנושא
בכל קטע?

2

נארגן את המשנה בטבלת כאמד"ט

משימת
מבנה

המחזיר חוב בשביעית - יאמר לו: "מִשְׁמַט אָנִי". אָמַר לוֹ אֵף
עַל פִּי כֹן, יִקְבֹּל מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טו): "וְזֶה דְבַר
הַשְּׂמִטָּה" ... **המחזיר** חוב בשביעית, רוח חכמים נוחה ממנו.

כותרת	אומר	מקרה	דין	טעם
האם יש כותרת למשנה?	האם מובאת דעה של תנא במשנה?	כמה חלקים במשנה? לפי מה קבעת את תשובתך? כמה מקרים במשנה? מהם המקרים?	כמה דינים במשנה?	האם מובא טעם במשנה?

מסכת שביעית פרק י משנה ח-ט

ביאור המשנה

לווה המַחְזִיר חֹב בַּשְּׁבִיעִית -

יֹאמַר לוֹ המלווה ללווה: "מִשְׁמֵט אָנִי".

הסבר את המקרה
בלשונך

אָמַר לוֹ המלווה אֵף עַל פִּי כֵן ברצוני להחזיר את החוב - , יִקַּבל

מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טו): "וְזֶה דְבַר הַשְּׁמֵטָה" ודרשו: די

למלווה בדיבור אחד שאומר "משמט אני", ואינו צריך לחזור עליו.

הסבר את המקרה
בלשונך

לווה המַחְזִיר חֹב בַּשְּׁבִיעִית כפי ששנינו במשנה הקודמת –

רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה מִמֶּנּוּ לפי שאינו רוצה ליהנות ממון אחרים.

הסבר את המקרה
ומה הטעם?

הראי"ה קוק

עין איה, ברכות, חלק ב', עמוד 313-314

קראו את דברי הרב, אילו עניינים מסביר הרב בפסקה זו?

התכלית העיקרית של **שמיטת החוב** בשביעית, היא מפני: "**כי קרא שמיטה לה**" (דברים טו, ב). להסיר את העול היותר כבד שמתקבץ לרגלי שליטת העשירים על העניים, מפני שהוצרכו להם איזו פעם להלוואה... ההשמטה של השביעית צריכה עם זה שמירה, שלא תחליש את הרגש היושר והצדק מנגוע ברכוש רעהו. על כן די לו ליסוד תכלית השביעית בדיבור: "**משמט אני**" שבזה יסור הסבל ועול העבדות מלווה [=מהלווה] למלווה. אמנם מקום הניחה התורה לרגש היושר הטהור שילך על פי דרכו, כי בעל נפש טהורה כאשר יאתה [ראוי, נאה, מתאים] לאיש הישראלי המודרך על פי חוקי ה', לא יאבה להיות נהנה מיגיע רעהו. על כן באמרו: "**אף על פי כן**", יקבל ממנו.

הראי"ה קוק

עין איה, ברכות, חלק ב', עמוד 313-314

הרב מסביר מה המטרה בכך ששביעית תשמט החוב, מדוע על המלווה לסרב לקבל את הפירעון ועם זאת מדוע על המלווה לקבל בכל זאת. גם על הלווה שמחזיר החוב למרות שהוא נשמט נאמר שרוח חכמים נוחה הימנו.

התכלית העיקרית של שמיטת החוב בשביעית, היא מפני: "כי קרא שמיטה לה" (דברים טו, ב). להסיר את העול היותר כבד שמתקבץ לרגלי שליטת העשירים על העניים, מפני שהוצרכו להם איזו פעם להלוואה...

מהי מטרת
שמיטת החוב

ההשמטה של השביעית צריכה עם זה שמירה, שלא תחליש את הרגש היושר והצדק מנגוע ברכוש רעהו. על כן די לו ליסוד תכלית השביעית בדיבור: "משמט אני" שבזה יסור הסבל ועול העבדות מלווה [=מהלווה] למלווה.

מה הכוונה
במילה
"שמירה"?

אמנם מקום הניחה התורה לרגש היושר הטהור שילך על פי דרכו, כי בעל נפש טהורה כאשר יאתה [ראוי, נאה, מתאים] לאיש הישראלי המודרך על פי חוקי ה', לא יאבה להיות נהנה מיגיע רעהו. על כן באמרו: "אף על פי כן", יקבל ממנו.

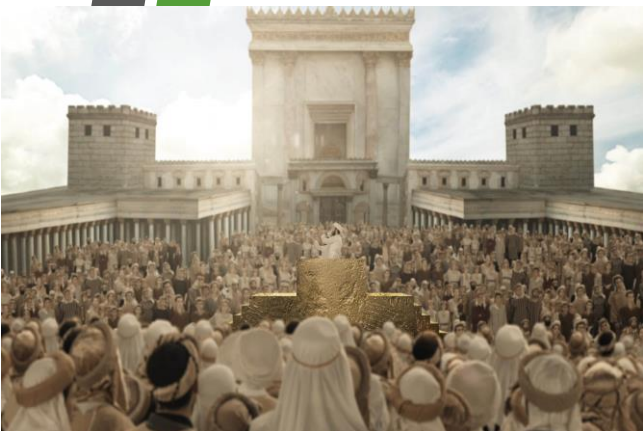
מה משמעות
המילים "אף על
פי כן"?

מה מטרת
המילים
"משמט אני"

נסכים

- כשהמלווה לא עשה פרוזבול ולא תבע החוב, החוב נשמט בערב ראש השנה של השנה השמינית. עם זאת לווה המעוניין להחזיר בכל זאת את החוב ומפציר במלווה לקבל – רוח חכמים נוחה ממעשהו, מאחר שבכך הוא מבטא שאיננו רוצה ליהנות מכספם של אחרים, אם יש ביכולתו להשיב להם את ההלוואה. אז לאחר לימוד המשנה ומקורות הרחבה – סכמו:
- כיצד על המלווה לנהוג?
- האם הוא רשאי לקבל בחזרה את כספו?
- והאם התנהלות כזו של הלווה היא אכן נכונה וראויה?

נושא ד'

בחלק זה נעסוק בעניין מצוות הקהל:

במוצאי שנת השמיטה במוצאי החג הראשון של סוכות, מצווה אותנו התורה שכל ישראל – האנשים הנשים, הטף והגרים – יתכנסו במקדש לשמוע קריאה בתורה:

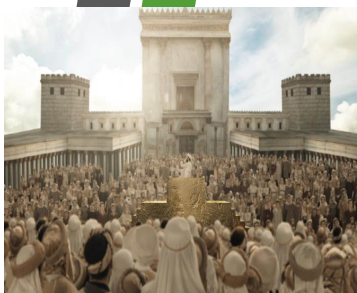
המצווה בתורה

”מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים בְּמֵעַד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה בַּחֹג הַסֻּכּוֹת בָּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל ... הַקֹּהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ ...” (דברים לא, י-יב)

המצווה
בתורה

חכמים קבעו שהמלך עומד בראש, ועליו לקרוא פרשיות מחומש דברים. המטרה הייתה לחזק את העם עם סיום מעגל שבע השנים ושנת השמיטה, לקראת שבע שנים חדשות. אופיו של המעמד הוא חידוש ושחזור של מעמד הר סיני: ¹ נוכחות של כל העם וקריאה בתורה בהמון. המלך העומד בראש העם מחייב את עצמו בשמירת התורה, וכך מוביל את העם בהתחייבות לשמירת התצורה והמצוות.

סכמו מה
המטרה
ואופיו של
המעמד?

מסכת סוטה פרק ז משנה ח

מצוות הקהל

מי הנושא
בכל קטע?

פְּרִשֶׁת הַמֶּלֶךְ פִּיצָד היא נקראת?

- 1 מוֹצְאֵי יוֹם טוֹב הֵרָאשׁוּן שֶׁל חָג הַסּוּכוֹת,
בְּשָׁמֵינִי בַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִית בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית,
עוֹשִׂין לוֹ בִּימָה שֶׁל עֵץ בַּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ,
שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא, י): "מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים בְּמַעַד וְגו'.
- 2 חֲזֵן הַכֶּנֶסֶת הַשֵּׁמֶשׁ נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתֵנָה לְרֹאשׁ הַכֶּנֶסֶת,
וְרֹאשׁ הַכֶּנֶסֶת נוֹתֵנָה לְסֹגֵן, וְהַסֹּגֵן נוֹתֵנָה לְכַהֵן גָּדוֹל,
וְכַהֵן גָּדוֹל נוֹתֵנָה לְמֶלֶךְ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד
וּמִקְבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב.

מסכת סוטה פרק ז משנה ח

מצוות הקהל – המשך המשנה

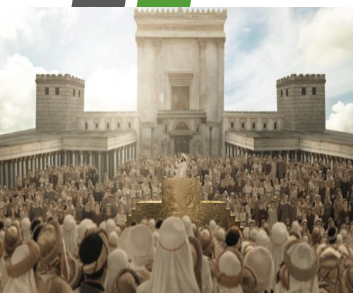
מה הנושא
בכל קטע?

3 אַגְרִיפָּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִבֵּל וְקָרָא עוֹמֵד וְלֹא בִישִׁיבָה, וְשִׁבְחוּהוּ
חֲכָמִים. וְכָשֶׁהֲגִיעַ לִ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נֶכְרִי" (דברים
יז, טו) - זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת.

אָמְרוּ לוֹ: "אַל תִּתְיָרָא, אַגְרִיפָּס, אַחֲיֵינוּ אַתָּה, אַחֲיֵינוּ אַתָּה,
אַחֲיֵינוּ אַתָּה".

4 וְקוֹרָא הַמֶּלֶךְ מִתְחַלֵּת "אֵלֶּה הַדְּבָרִים" עַד "שְׁמַע", ו"שְׁמַע",
וְהָיָה אִם שָׁמַע, "עֲשֵׂר תַעֲשֶׂר", "כִּי תִכְלֶה לַעֲשֹׂר", וּפְרִשְׁתָּ
הַמֶּלֶךְ, וּבִרְכוּת וּקְלָלוֹת, עַד שֶׁגֹּמֵר כָּל הַפְּרָשָׁה.

5 בִּרְכוּת שִׁפְתָּיו גָּדוֹל מִבֶּרֶךְ אוֹתָן בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים - הַמֶּלֶךְ מִבֶּרֶךְ אוֹתָן,
אֵלֶּה שְׁנוֹתָיו בְּרַכָּה שֶׁל רִגְלָיו "אתה בחרתנו" תַּחַת בְּמָקוֹם בְּרַכָּה מִחִילַת
הָעוֹן שְׁבִיּוֹם הַכִּיפּוּרִים:

רמב"ם

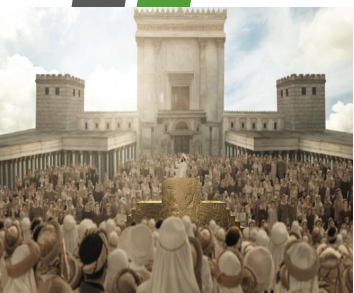
הלכות חגיגה פרק ג הלכות א, ג

סכם בלשונך מה
הפרטים שמוסיף
הרמב"ם?

א. מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן **מזרזות** אותן במצות **ומחזקות** ידיהם בדת האמת.

ג. **אימתי היו קורין?** במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות שהוא תחילת ימי חלו של מועד של שנה שמינית. והמלך הוא שיקרא באזניהם.

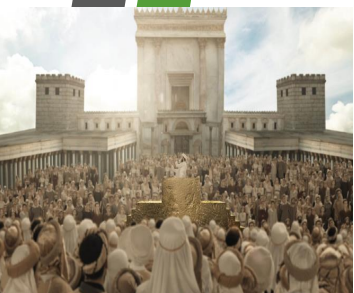
רמב"ם

הלכות חגיגה פרק ג הלכה ד

סכם בלשונך מה
הפרטים שמוסיף
הרמב"ם?

ד. **פיצד הוא קורא?** תוקעין **בתצוצרות** בכל ירושלים כדי להקהיל את העם. ומביאין **בימה גדולה** ושל **עץ היטה** ומעמידין אותה **באמצע עזרת נשים** והמלך עולה ויושב עליה כדי שישמעו קריאתו וכל ישראל העולים לחג מתקבצין סביביו. וחנון הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן וסגן לכהן גדול וכהן גדול למלך כדי להקדירו ברב בני אדם. והמלך מקבלו כשהוא עומד ואם רצה יושב

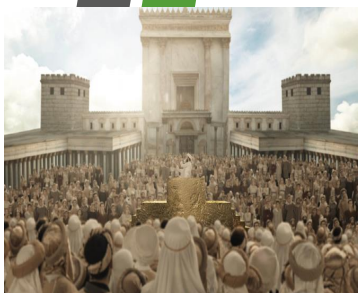
רמב"ם

הלכות חגיגה פרק ג הלכה ו

סכם בלשונך מה
הפרטים שמוסיף
הרמב"ם?

- ו. **וְגֵרִים** שְׂאִינָן מִכִּירִין חֲבִין לְהַכִּין לָבָם וּלְהַקְשִׁיב אָזְנָם לְשִׁמְעַת בְּאִימָה וְיִרְאָה וְגִילָה בְּרַעְדָּה כִּיּוֹם שְׁנִתְּנָה בּוֹ בְּסִינִי. **אֲפֹלוֹ חֻכָּמִים גְּדוֹלִים** שְׂיֻדְעִים כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה חֲבִין לְשִׁמְעַת בְּכֹנֶנָה גְּדוֹלָה יִתְרָה. **וּמִי שְׂאִינּוֹ יָכוֹל לְשִׁמְעַת** מְכֹון לְבוֹ לְקִרְיָאָה זֶה שֶׁלֹּא קֹבְעָה הַכָּתוּב אֵלָּא לְחִזְק דַּת הָאֱמֻנָה וְיִרְאָה עֲצָמוֹ כְּאֵלוֹ עֲתָה נִצְטַנָּה בָּהּ וּמִפִּי הַגְּבוּרָה שׁוֹמְעָה. **שֶׁהַמֶּלֶךְ שְׁלִיחַ** הוּא לְהַשְׁמִיעַ דְּבָרֵי הָאֵל:

סכמו

- מה המצווה בתורה? מה מעשה המצווה?
- מתי זמן מצוות הקהל? והיכן?
- מי מצווה במצווה? [אנשים, נשים, טף, גר, חכמים גדולים]
- מהי מטרת מצוות הקהל? מה אופיו של מעמד הקהל?
- תארו בלשונכם את המצווה?